

מעגלי חיים. מזיכרונותיו של מתמטיקאי יהודי. אברהם הלוי פרנקל. ירושלים, מאגנס, תשפ"ב. כ+284 עמ'. (02-6586659)

פרופ' פרנקל רב-הפעלים נפטר בשנת תשכ"ו בן 74 כשהוא במלוא כושרו ובשיא פעילותו המדעית והציבורית. הוא היה אדם עניו אך מודע לערכו ולפעולותיו, ולכן מצא זמן בין עיסוקיו המרובים לכתוב ביוגרפיה, שבדרכו היסודית תכנן מראש את המבנה שלה: חלק ראשון יכלול את תולדות משפחתו המורחבת, ילדותו, שירותו בצבא הגרמני במלחמת העולם הראשונה כאיש רפואה ומטאורולוג (אחראי לחיזוי מזג האוויר) וגם רב צבאי, לימודיו האקדמאיים, נישואיו, הקריירה המדעית שלו עד למינויו כפרופ' למתמטיקה באוניברסיטה החשובה של העיר קיל בגרמניה, ובהמשך עלייתו ארצה ומינויו לראש המחלקה למתמטיקה באוניברסיטה העברית שאך זה הוקמה בירושלים (מתוארת שם גם ההתנגדות העזה שהייתה במשפחתו ובסביבתו של פרנקל לשיתוף הפעולה שלו עם האוניברסיטה העברית, שהוחרמה ע"י הציבור החרדי, גם זה של מערב אירופה שלא הדיר את עצמו כלל מלימודים באוניברסיטאות של גויים. מוצג שם גם צילום מכתב התמיכה של הרב קוק בצעדו זה, מכתב שהכריע אצל פרנקל את כל ההתנגדויות); חלק שני היה אמור לכלול את פעילותו המדעית והציבורית בין שנת תרצ"ג למלחמת השחרור והקמת המדינה, והכרך השלישי את השנים הבאות. אלא שפטירתו המוקדמת-יחסית והלא צפויה (הוא לא היה חולה ושומר מאוד על בריאותו) 'גזלה' מאיתנו בין השאר גם את שני הכרכים האלו, שמסתמא היו מרתקים לא פחות מהכרך הראשון. פרופ' פרנקל מתאר בזיכרונותיו בצבעים טבעיים את הקהילה החרדית-מודרנית, מ'בנותיה' של קהילת הרב הירש בפפד"מ, בה חי בימי נעוריו במינכן, את לימודיו האקדמאיים ואת רבותיו גדולי המתמטיקה של אוניברסיטאות גרמניה על מעלותיהם וחסרונותיהם, ואת הפוליטיקה הפנים-אקדמאית שהיא חלק בלתי נפרד מחיי האקדמיה. הספר מלא וגדוש נתונים ועובדות וידע והיסטוריה, שעל פי דרכו הדייקנית של פרופ' פרנקל אפשר להניח שכולם ברמה גבוהה ביותר של אמינות היסטורית. מתוך השפע הזה אציין כמה עניינים שעוררו את תשומת לבי: בעמ' 9 כשהוא מספר על משפחתו הוא מעיר על האווירה ה'יקית' הפנים-משפחתית כך: 'לאהבה' בימים ההם לא היו ביטויים סנטימנטליים. לא זכור לי שאי-פעם קיבלתי נשיקה מסבי וסבתי או מהוריי, ואפילו מילת שבח הייתה נדירה ביותר'... ומדובר על משפחה חמה ואוהבת ומלוכדת באופן מיוחד! בעמ' 15 הוא מעיר שגם במשפחות שהיו מקפידות מאוד במצוות לא היה מקובל שהבנים והגברים מכסים את ראשם בכיפה או בכובע חוץ מאשר בזמן התפילות או הארוחות, מה שנשמע בימינו בלתי סביר בעליל. בעמ' 26 הוא מתאר, תוך הסתייגות ברורה, את היחס השלילי-במוצהר של יהודי גרמניה, כולל החרדים שבהם, למהגרים היהודים מגליציה שהגיעו לערי גרמניה בזרם גובר והולך, ה'אאוסטיידן' (=יהודי המזרח) כפי שכינו אותם. בעמ' 146 הוא טוען שיוצרים מקוריים במדע ובאומנות מגיעים לשיא יצירתם בעשור השלישי לחייהם, ובהמשך הם נשאים למעשה על תהילת העבר ורק משפרים ומרחיבים את מה שהם כבר גילו וחיידו בתקופה ההיא, והוא מביא לכך דוגמאות רבות, כולל מעצמו [!]. מידידו אלברט איינשטיין ומאחרים. לדעתו במדעים מסוימים בהם היקף הידע משמעותי יותר, כמו היסטוריה וגאוגרפיה וכד', לניסיון יש משמעות רבה, אבל לא במקצועות

שבהם היצירה והחדשנות המחשבתית והרוחנית הם העיקר. מעניין. בעמ' 185 הוא מספר על הגאון המופלא רבי אברהם אליהו קפלן שהובא מעולם ישיבות ליטא כדי למלא את מקומו של רד"צ הופמן בבית המדרש לרבנים בברלין אך נפטר לאחר זמן קצר בן 35, וכותב עליו כך: 'בכל ימי חיי לא פגשתי אישיות יהודית אחרת בדרגתו זולת הרב אברהם יצחק הכהן קוק, ופרופ' פרנקל היה בקשר קרוב במהלך חייו עם עשרות רבות של גדולי ישראל. כאמור עסק פרנקל רבות גם בפעילות ציבורית מגוונים שונים, ומעניין ה'סיבוב' שעשה במהלך חייו: בצעירותו היה פעיל ב'אגודת ישראל' שזה עתה הוקמה, בהמשך עודד ותמך במפלגת הבת שלה 'פועלי אגודת ישראל', אחרי עלייתו ארצה העביר את תמיכתו ל'מזרחי' ואח"כ ל'פועלי המזרח', ואחרי הקמת המדינה החליט להפסיק לגמרי את פעילותו הפוליטית... כל חייו היה חבר פעיל בוועדות ובאירגונים רבים, וקשה להבין איך הספיק לעסוק, נוסף לעבודתו המדעית הענפה ולפרסום עשרות ספרים ומאות מאמרים מקצועיים ברמה הגבוהה ביותר, בנושאים ציבוריים כה רבים - במשך שנים היה רקטור האוניברסיטה העברית, וכל השנים היה מראשי הנהלתה, ועוד ועוד. פרופ' פרנקל שימש גם כיועץ הראשי של כנס הרבנים שעסק בשאלת 'קו התאריך' לקראת יום כיפור תש"ג, שבו יהודים רבים ובהם תלמידי ישיבת מיר שהו ביפן, והוא סבר שם כדעת רוב הרבנים, ובניגוד לדעת החזון איש, שאין לדחות את התאריך העברי ביום אחד ויש להשאירו כפי שהוא. במילים אחרות: לדעתו יפן ואייה הרבים נחשבים למזרח העולם לעניין התאריך, והיום מקדים שם בשעות רבות את אותו היום שיחול בארץ ישראל מאוחר יותר ואחרי כן באירופה ואח"כ באמריקה וכו', וזו הדעה המקובלת היום, ולא כפי שספר החזון איש שה'יום' ההלכתי מתחיל בקצה יבשת אסיה, ויפן ואייה שאינם מחוברים ליבשת נמצאים למעשה בקצה העולם, והיום ההלכתי שלהם מגיע שעות רבות אחרי שהוא כבר 'עבר' בישראל ובאמריקה. ואכמ"ל. מעמדו המדעי של פרופ' פרנקל מתואר בקיצור ב'אחרית דבר' שבסוף הספר, שנכתב ע"י אחייניתו יסכה כהן-מנספילד שערכה את המהדורה העברית, בדברים שכתב עליו פרופ' ישראל אומן (עמ' 209): 'ישראל נמצאת במקום השני בעולם בתחום טכנולוגיית המחשב הודות לאסכולה שכונן פרופ' אברהם הלוי פרנקל, ראש החוג הראשון למתמטיקה באוניברסיטה העברית, שהיה אחד מחשובי מפתחי תחום 'תורת הקבוצות', תחום קשה מאוד להבנה של המתמטיקה, שבזמנו היה נראה כתחום בלתי שימושי לחלוטין. פרנקל לימד וחינך דור של מדענים שהחלו להתעניין בתחום זה שהפך ליסוד ובסיס של מדעי המחשב, וזה מה שגרם לישראל להימצא היום במקום השני בעולם בתחום טכנולוגיית המחשבים'.

אישיותו המיוחדת של פרופ' פרנקל באה לידי ביטוי במגוון תחומים. הוא התעניין מאוד בנוסחאות התפילה ובפיזיקה, ולכן השתדל בלילות השבת ללכת עם ילדיו ואורחיו כל פעם לבית כנסת של עדה אחרת כדי להכיר את התפילות בנוסחיהם השונים. הוא ואשתו היו פעילים בקבלת פניהם של עולים חדשים, ולפעמים אירחו משפחות שלמות של עולים בביתם במשך שבועות עד שהן הצליחו להתארגן. הוא אהב מאוד לטייל בארץ, ועבר בה לכל מרחביה ברכב וברגל וגם על גבי גמלים וסוסים, כאשר לעיתים הוא משלב הפצת תורה וחוכמה כאשר הגיע ליישובים רחוקים ומנותקים וזיכה אותם בשיעוריו. גם סיפורים הילכו על דמותו: סיפרו שהוא ענד תמיד שני שעונים כדי לוודא מה הזמן המדויק, וגם החזיק שעון שלישי ככיס כדי להכריע

נתקבלו במערכת

מה השעה הנכונה כאשר תהיה סתירה בין שני השעונים... הדייקנות שלו הייתה קיצונית, והוא דרש דייקנות דומה גם מבני ביתו ותלמידיו. הוא דייק גם בשימוש בשפה העברית, והיה מתקן טעויות בלשון של תלמידיו ואף של אורחיו. הוא גם הקפיד על צורת התבטאות מדוייקת, ומספרים שפעם ביקש סטודנט שישב לידו באוטובוס בחורף שיסגור את החלון לידו, כי קר בחוץ. השיב לו הפרופסור: 'ואם אסגור את החלון יהיה חם בחוץ?'... את הספר תרגמה מהגרמנית המקורית שאולה פרנקל, אשתו של אחיינו אביעזרי פרנקל שגם הוא איש מתמטיקה ומחשבים מפורסם. אין ספק שפרופ' פרנקל היה דמות מרשימה ומיוחדת במינה, שהרבה יש ללמוד ממנה על ניצול הזמן והמוח ועל עידוד אנשים מוכשרים לשאוף להגיע רחוק.